

SÕDUR

SÕJAASJANDUSE AJAKIRI

KINDRALSTAABI WALITSUSE WÄLJAANNE.

Üksiknumber 10 mk.

Ilmub kaks korda
kuus ühes kuu-
lisaga.

№ 13.

Teisipäeval, 11. juulil 1922.

IV aastakäik.

S i s u : —te—: Alamohwitseride ettevalmistuse küsimus. — G. L e e t s : Narwa lahing 20. no-
wembril 1700 aastal. — J. A l - t : Leheküljed wabadussõjast. — G. L a g u s : $\frac{1. VII}{18. VI}$ 1917...

Alamohwitseride ettevalmistuse küsimus.

(Järg).

III.

Meie määrustikud ja teenistus-eeskirjad on alles wälja kujunemas. Osalt maksawad meil veel Wene määrustikud, osalt on maksma pandud ajutised eeskirjad ja juhtnõõrid, osalt on wälja töötatud ja maksma pandud lõpulikud määrustikud, on wälja töötatud uusi, mis lähemal ajal ilmuvad. Iga uue eeskirja juures, mille tarwitamine tegelikult veel terwele sõjawäele ühtlasel kujul luusse ja warre ei ole läinud, tekib aga mitmesuguseid seletusi ja mitmesuguseid mõistmisi. Seda suurendab veel see asjaolu, et meie nooremad wäejuhid määrustikkude käsitamises veel kaugelki nii wilunud ei ole, et määrustik neile kujutaks enesest süstematiseeritud mõistete kogu, millesse hõlbus on uusi mõisteid juurde lisada, milles seda ehk teist mõistet kergesti teisiti võib formuleerida jne. Siin on wahe määrustikkude waimu süwenenud ja süstemaatilises mõtlemises wäljakoolitatud ohwitseri ja määrustikku ainult wäliselt, formaalselt tundwa ohwitseri wahel samasugune, kui on wahe juristi-teadusemehe ju nurgadwokaadi wahel. Esimesel on loodud selged mõisted juriidilistest normidest, need mõisted moodustawad tal kindla süsteemi, konkreetne seadus on selle süsteemi wäljendus. Muudetakse üksikuid seadusi wõi terveid seadustekogusid, on juristil orienteerimine uutes normides, uue seaduse waimu tungimine hõlbus asi; juriidiliste mõistete süsteem on talle kindlaks teehujiks ja selle äranäitajaks, mis just muutunud on. Nurgadwokaat võib wäga

wilunud olla olewa seaduse käsitamises konkreetsetel juhtumisel, ta võib osaw olla kõiksugu konksude ja wigurite leidmises, üksikute kaasuste kallal juuksekarwa lõhestamises. Kuid pange talle ette uus seadus ehk uus seadustekogu — ta jääb selle ees täiesti abituks, kuni ta seda tegelikkude juhtumiste najal jälle „pähe ei ole õppinud“. Just samasugune on lugu määrustikkude tegeliku käsitamisega. Kui kergesti ei tule ette, et uut määrustikku mitte süstemaatiliselt, määrustiku waimu ja määrustikus wäljendust leidnud puhtaisse mõistetes süwenedes, tundma ei õpita, waid teda puht formaalselt, palja päheõppimise teel omandada katsutakse! Ja kui tihti ei tule seejuures ette, et kahe silma wahele jäetakse kõige olulisemad osad määrustikust, ainult sellepärast, et nende päheõppimine raskust sünnitab wõi nad üldse päheõpitawad ei ole, kuna asju, millel ainult formaalne tähtsus on ehk mis määrustikus ainult eeskujudena ja näidetena esinewad, tüütuseni nõutakse ja õpilastele pähe masindetakse. Näitusi sellest võiks tuua sadandeid, kui selleks aga ruumi jatkuks.

Kui aga alamohwitseri wäljaõpetamine määrustikkude täpikäsitamisel peab põhjenema, siis on iseenesestki mõista, et see wäljaõpetamine selle keskkoha lähedal peab sündima, kuhu meie terve sõjawäe elu juhtimine on koondatud, kus uusi põhimõtteid wälja töötatakse ja neid määrustikkude kujul maksma pannakse. Ainult alaline ja asjatundlik õpetuse käigu ja õpetamise wiiside kontroleerimine, tarwiliste kompetentsete seletuste

andmine waidlusi sünnitawate küsimuste kohta, kindel walwe selle järele, et sisemine kord wäljaõppewäeosas mitte mingisugusel ebamäärasel kodusel „toonil“ ei põhjeneks, waid makswate eeskirjade täpikäälisel täitmisel — ainult see suudab tagatise anda selleks, et tulewased alamohwitserid tõesti ühtlaselt oleks ette walmistatud ja nad oma tulewastele õpilastele tarwilisi teadmisi ja oskusi tõesti nii edasi anda oskaksid, kui seda määrustikkude wäljatõõtjad ja kinnitajad endile ette on kujutanud.

Sel ettewalmistuse ühtlusel on määratu tähtsus wägede juhatamise kohta sõja ajal. Ainult siis, kui kõik wäeosad ühetaoliselt ja ühtlaste meetodide järele on õpetatud ja kaswatatud, teab kõrgem wäejuhatus, mis ta oma osadelt nõuda võib ja mida mitte. On ettewalmistus ja kaswatus igas osas iselaadiline olnud või koguni ainult kodusel „toonil“ põhjenenud — ei oska ükski juht oma osadele nende jõu kohaseid ülesandeid esitada. Ta võiks seda ainult siis teha, kui ta enne igas üksikus osas selle „toonil“ paar kuud tundma õpiks.

Wäljaõpetuse ühtlust peaks õieti weel suuremal määral tagama kui see siia maani on sündinud. Alamohwitseride kooli õige koht oleks ühise sõjakooli juures. Ainult siis, kui alamohwitseride kool oleks alamohwitseride osakond ühtlases sõjakoolis, kui niihästi ohwitseride kui ka alamohwitseride ettewalmistus kuuluks ühise administratsiooni ja ühise alalise järelwalwe alla, oleks tulewaste juhtide ettewalmistuse ühtlus täiel määral tagatud.

Mis aga siis juhtuks, kui praegusel olukorral alamohwitseride ettewalmistamine iga wäeosas enese hooleks jääks, näitab kõige selgemini Fr. Sibul'i artikkel. Kui Fr. Sibul juba alamohwitseridele terwe rea sõjaministri, wabariigi walitsuse ja riigikogu funktsioone üle annab, neid määrustikke „painutada“ lubades, kui suured õigused selles suhtes ei annaks ta siis õpekomando ülemale! Ja meil on weel wäga palju neid, kes asja pääle Fr. Sibul'i silmadega waatawad. Ühes kohas saab siis määrustikkude aset täitma kollase liiwa riputamise igasse wõimalikku ja wõimatusse kohta, walju kõuehäälega rääkimine ja mürtsuw samm; teises kohas muutub jälle mõni teine, wahest määrustikus sugugi mitte ettenähtud asi selleks kepphobuseks, mille seljas alatasa ratsutetakse. Wäga wähe on aga tagatise selleks, et tõesti leida osatakse seda, mis waja — et ette walmistetakse alamohwitseri, kes wäeosas algrakukesi lahingus juhatada oskaksid ja noortele sõduritele teenistusreegleid ja tehnilisi oskusi

just niisugustena võiksid kätte õpetada, nagu need määrustikkudes formuleeritud, mingisugust oma „toonil“ loomata.

Ja kuigi kohapäälsetes wäeosades tarwilisi õpejõudusid leiduks ja määrustikkude mõistmise ühtsus tagatud oleks, ei suudeta alamohwitseride ettewalmistust koha pääl läbi wiia juba puht tehnilistel põhjustel. Puuduwad ruumid, kus sisemise korra reeglid täielikku täitmist võiksid leida, puuduwad õpeabinõud, tarwilised õpeplatsid, on ju isegi niisuguseid garnisone olemas, kes omal kõik laskeplatsidki on lasknud kas käest ära minna ehk laskmiseks kõlbmatuks saada, nii et nekrutidki oma kursust korralikult ei ole saanud läbi wõtta. Ja säääl tahetakse siis ehk ette walmistada alamohwitseri, kelle üheks tähtsamaks ülesandeks rahuajal just tehniliste wilumuste ja oskuste edasiõpetamine on.

Ei, hr. Fr. Sibul, tuhatkorda ei! Just niikaua, kui weel awaldada wõidakse arwamist, et ohwitser sugugi oma otsekohest ülesannet ei pruugi täita, et ohwitseri kasarmut ei tunne või koguni näinudki ei ole, et ohwitseri kaswatusliku töö ja wäeosale ta ilme andmise alamohwitserid oma pääle peawad wõtma, ohwitserid aga wist sihtimist ja mõõgaga raiumist peawad õpetama — just niikaua ei või kuidagi loobuda sellest weendumusest, et alamohwitseri just keskkohas peab ette walmistama. Juba see fakt, et ohwitseridel ehk niisugused waated asja pääle wõiwad olla, kui Fr. Sibul'il, sunnib ettewaatusele. Sellele ettewaatusele sunniwad ka weel kaugelki mitte äraununenud nähtused Wene sõjawäes, kus ka ei ühist sõjalist doktriini, ei ühiseid juhatamise ega wäljaõpetamise põhimõtteid ei olnud, waid kus iga ringkonna ülem, määrustikkude pääle käega heites, ise oma „toonil“ sel alal lõi. Mis selle tagajärg — näitas ilmasõda, ja seda järele tegema hakata meil küll põhjust ei ole.

IV.

Hoopis eriküsimus on alamohwitseride kooli komplekteerimise küsimus. Normaalseil oludel on muidugi täieline absurd, et kooli komplekteeritakse otsekohe rahwawäe ülemate juures kooli wolinikkude poolt wäljawalitud nekrutitega. See paneb juba wäeosade ülemad wäga imelikku seisukorda: alamohwitseride koolist wäljasaadetud leitnanti peetakse polguülemast sedawõrd usalduswäärilisemaks, et teda päewa ehk kahega täiesti tundmata ja toore materjaali hulgast tulewaste alamohwitseride kandidaate lubatakse walida, kuna polguülemal õigust ei ole kooli saata neid reamehi, kes nekrutikursuse polgus hästi läbi on

teinud ja kelle päale polguülem kindel wõib olla, et neist hääd alamohwitserid saawad. Nekrutite wäljaõpetamisele ei ole kohane ka alamohwitseride kooli kaadri koosseis. Nekrutite wäljaõpetamine nõuab suurt kaadrit, vähemalt ühte alamohwitseri, ühte kapralit ja ühte wilunud reameest iga 8 nekruti kohta. Ainult sel juhtumisel on wõimalik täieline üksikõppus ja jagude wäljaõpetamine sel määral, nagu seda praeguse aja lahing nõuab. Koolil nii suurt kaadrit ei ole; nekrutite õpetamine on sääl seotud äärmiste raskustega ja jõupingutusega.

Kuid katsuge praegustel (just tänawustel) tingimustel kooli komplekteerida wäeosadest saadetud reameestega — ma arwan, et tagajärjed mitte palju paremad ei oleks. Kuni wõimalikud on must walge pääl awaldetud waated, et ohwitser kasarmut näinudki pole ja seepärast muidugi ka temale alluwaid sõdureid läbi ja läbi ei tunne — ei ole ka tagatise selleks olemas, et wäeosades walik vähem juhulikult sünniks, kui ta sünnib rahwawäe komisjonides, kus ikka kaunis palju andmeid kaalumisele wõetakse, enne kui mees kooli wõetakse. Teiseks on nekrutite wäljaõpetamine wäeosades nii mitmekesine olnud, et ehk saadetud reameestega jälle üksikõppusest tuleks pääle hakata ja neist enne tõesti reamehi peaks tegema, kui nendega alamohwitseride kursust wõiks alata. See ei ole tuulest wõetud oletus. Ma tean osa, kus mõõdaläinud aasta näpunäidete pääle waatamata nekrutikursus sel teel lühendeti, et wiie kuu ained kolme kuu pääle kokku tõmmati, selle asemel et määruste järele kolme kuu programmi läbi wõtta, nekrutte reameesteks teha ja nendega siis puuduwa kahe kuu õppused tagantjärele läbi teha. Samas osas ei ole aga kolme kuuga terve programmi läbitõtanud mehed weel wiienda kuu lõpupoole wiindat osagi neist laskeharjutustest läbi teinud, mida nekrutilt nõutakse, sest et laskmiseks garnisonis igasugused wõimalused olid lastud käest ära minna. Ma tunnen ka niisugust osa, ja Fr. Sibul tunneb seda osa wist ka, kus nekrutid 4½ kuu jooksul ja wanemad reamehed juba ligi aasta jooksul püssist paukugi ei olnud lasknud ja kerged kuulipildujad siiamaani üldse ainult koosseisu täiteks wäeosas on olnud. Ma tunnen ühte teist garnisoni, kus üüritud eramajad nii wiletsas seisukorras olid, et selle eest pidi hoidma, et roodud mitte põrandatest läbi ei kukuks; siseteenistusest õigete mõistete loomisest ei saanud neis oludes juttugi olla. Ma tunnen aga ka niisugust osa, kus tänawu nekrutitega wiis kuud täieliku programmi järele õppust on peetud. Tooge nüüd see kirju etteawalmistusega rahwas

alamohwitseride kooli — ma kahtlen, kas sel teel paremaid alamohwitseri saab, kui rahwawäe komisjonidest walitud ja algusest pääle kindla meetodi järele wäljaõpetatud reameestest.

Normaalseil oludel, kui õpetus ja kaswatus wäeosades loomulikule ja ühtlasele alusele saab, kui kindel wõib olla selle pääle, et ohwitserid kasarmut ja sõduri indiuiduaalset kaswatust ei karda, kui selle tagajärjel alamohwitseri-kandidaatide walik wäeosades korralikuks saab — jääb praegune komplekteerimiswiis muidugi täiesti loomuwastaseks. Loomulik õpetamise wiis oleks siis ehk järgmine. Kahe kuu nekrutiõppuse järele eraldetaks wäeosas paremad ja lootusiandwamad nekrutid iseäralisse kapralikandidaatide rühma. Selleks ajaks on nekruti üksik-wäljaõpetamine lõppenud; kapralikandidaatide rühmas tuleks üksikõppus weel läbi korrata ja läbi teha üldine jaoõppus, ühtlasi juba tundma õppides kõiki tähtsamaid üksiku mehe teenistuse ja jao tegevuse kohta käiwaid määrustikkude tekste. Säält wõiksid kahe kuu järele paremad õpilased minna diwiisi õpekomandosse, kus nad jagude eriõppuse (k. k. ja löõ'jagude oma) täielikult lõpetaksid ja jao kohta käiwate määrustikutekstide tundmaõppimise lõpule wiiksid. Diwiisi õpekomandos wõiks see õpetus niisugustel walikutingimustel kesta ka kaks, kõige rohkem kolm kuud. Siit läheksid jällegi wäljawalitud mehed alamohwitseride kooli, kust nad nelja, maksimum wiie kuu järele walmis alamohwitseridena wälja wõiwad tulla. Nii oleks walik õige ja etteawalmistus tugew. Uue nekrutikutse wäljaõpetamine oma wäeosas teeb neist lõpulikult wilunud alamohwitserid, jao ja poolerühma juhatajad, sisemise korra alalhoidjad ja hääd nekrutiõpetajad.

Ka selle komplekteerimiswiisi juures tuleks siiski osa õpilasi kooli wõtta otsekohe rahwawäekomisjonidest, et kool mitte pooleks aastaks ilma õpilasteta ei jääks. Pääasjalikult tuleksid küsimusse wabatahtlikud soowiawaldajad ja parema eelharidusega nekrutid niisugusel arwul, et kooli kaadrist normaalseks õpetamiseks jatkuks.

Fr. Sibul kardab asjata, et alamohwitseride kool tulewasele alamohwitserile pilti ei suuda anda suurema wäeosa sisemisest elust. See näitab ainult, et Fr. Sibul alamohwitseride kooli näinud ei ole ja ei tea, mis asutus see on ja kuidas ta organiseeritud on.

Julget, autoriteetlikku wäljaastumist alluwate ees ei anna algajale alamohwitserile aga mitte kool, ei anna seda ka Fr. Sibul'i poolt soowitetud „wiitseks“ olemine wäeosas, mil ajal tulewast alamohwitseri wahest „palutakse pisikesi

asjakesi näidata", seda omandab algaja alamohwiter alles siis, kui ta oma käsutusse ja õpetamisele on saanud mehi, kelle ees ta ka tõesti autoriteediks võib olla. See juhus awaneb aga algajale alamohwiterile alles siis, kui uued nekrutid wäeosas ilmuwad. Siis saab ta iseenesestki autoriteediks, missuguseks teda temaga ühes teenistusse tulnud sõdurite silmis ei „wii' seks“ olemine ega muud häda-abinõud ei suuda teha.

Ajateenija alamohwiter on siis wäeosas alamohwiterina ikka weel vähemalt pool aastat. Selle aja järele omandab ta küllalise praktika õpetamises ja oma wäikese osa täielikuks juhutamiseks ja võib reserwi minna kindla alamohwiterina.

Praeguse teenistusaja juures jääb wäeosa ikka teatawal perioodil ilma ajateenijate-alamohwiterideta, saagu nekrutist nii wara kui tahes mingisugune ersats-alamohwiter. Sellest saab üle ainult üleajateenijate abil.

Ainult siis, kui wäeosad tarwilise arwu üleajateenijaid saawad ja ka ajateenijate alamohwiteride ettevalmistus kindlal alusel on, kui pääle selle ohwiterid tõesti oma ohwiteritööd teewad ja seda mitte alamohwiteride pääle ei taha weeretada, wõime sõja puhul alamohwiteridekõsimusele julgesti silma waadata. Siis wõime ehk ka selle seisukorra juurde jõuda, et suur hulk reameestenagi wäeosades oma aja ärateeninud sõduritest sõja ajal jaos eeskirjadele wastawat sisemist korda alal hoida ja jagu lahingus juhatada oskab. Selle poole peame püüdma, seda nõuab meilt meie rahuaegse sõjawäe wäiksus. Selleks aga peame kõigepeält terve wäljaõppe ja eriti juhtide, niihästi ohwiteride kui ka alamohwiteride, ettevalmistuse rajama ühtlasele alusele, wabanedes igasugustest kodukaswanud „toonidest“ ja omapärastest arusaamistest juhtide kohustest.

— t e —

Narwa lahing 20. nowembril 1700. aastal.

(J ä r g).

Wenelased kaotasid sel päewal lahinguwäljal ligi 10.000 meest, kuna rootslased mitte üle 2000. Haawatud transporteeriti linna. Sinna järgnes ka kindral Welling; kes kuninga ettekirjutuse põhjal pidi linna komandandi ooberst Horni käest niipalju püssirohtu ja kuule saama, kuipalju polgud tarwitawad. Lahingus lõppes rootslastel laske-moon, nii et paljuil ei jäänud enam ühtegi laengut järele.

Kindral Posse asus wahepääl kahe kaardiwäe bataljoniga silla juurde, kust Wene sõjariistus polgud, arwu poolest kümnekorda nii suured, läbi pidid minema.

21. no wembril kell 4, pärast rasket ööd, algas Wene wägede jäänuste taganemine üle Kamperholmi silla. Sõjariistus ning lehwiate lippudega liikusid kaardiwägi ja kindral Golowini diwiis. Kui aga tema järele silla juurde kindral Weyde osad jõudsid, kiskusid rootslased neilt sõjariistad ja lipud, rööwisid kogu waranduse ja paljudelt wõtsid isegi riided. Kõik kindralid kuulutati sõjawangideks.

Pärast wõidurikast lahingut asus Rootsi armee inna ette laagrisse.

Sel ajal, kui Wene soldatid korratult üle silla liikusid, sai Kaarel XII teate, et Wene armee generalissimus, Duc de Croy, paljude kõrgemate

ohwiteridega ennast wabatahtlikult wangi tahab anda. Kuningas wõttis neid wäga lahkesti wastu.

Rootslaste kätte sattunud saak oli rikkalik. Wõitja sai palju laske- ja toidumoon, 145 uut waksuurtükki, 28 mortiiri, 4 haubitsat, üle 10 000 pommi, 151 lippu, 20 standarti ja Peetri rahakasti, milles ligi 3 tonni kulda oli. Suurem osa rahast ja woorikraamist tassiti marodööride ja kohalikkude elanikkude poolt laiali. Kui rootslased lahinguwäljal ametis olid, toimetasid wiimased terwed wankritäied kalid asju kõrwale ja saatsid oma küladesse laiali.

Wangi langesid: Feldmarshal, hertsog de Croy; sõjakommissar würst Jacob Dolgoruky; kindral Golowin; kindral Weyde; Nowgorodi kindral-kuberner würst Trubetskoi; suurtükiwäe kindral Imeretia prints Aleksander; kindral-leitnant, insener Allart oma abiga; Poola kuninga saadik, kindral-major Lang; kindral-major Buturlin; polkownik Bruce; tsaari kaardiwäe chef polkownik parun Blumberg; suurtükiwäe polkownik de Kragen; polkownik Lefort; polkownikud: de Delden, Jacob Gordon, Achänton Gordon, Seewens, Gulitz, Westhoff, Pindegras, Iwanitsky; alampolkownikud: Wredmann ja Balthasar; majorid: Menius, Piehl, Braus; kapten Ellinghusen ning 30 teist ohwiteri.

Kõrgematest Wene ohwitseridest said 37 surma, 20 haawata; Narooas uppunud ohwitseride arw ei ole teada.

Wasknarwas langes rootslaste kätte hulk Wene lotje, laaditud paarituhande tsentneri püssirohu tinaga, 1000 tonni jahu, liha ja pekiga. Säätsamast leiti kaks suurtükki ja kaks mortiiri, hää hulk laskemoona ja püsse.

22. nowembril astus Kaarel oma trabantide eesotsas suure auga Narwa linna.

Sel ajal, paljaks riisunud, ilma sõjariistadeta, näljas, liikusid külmetanud Wene polgud Nowgorodi poole. Weel kaua pääle lahingupäewa näitas surnukehade tihe must lint wenelaste taganemise teed Narwa alt.

* * *

Waadeldes ligemalt kirjeldatud Narwa lahingut, peab tahtmata tunnistama, et see lahing oma tagajärgede poolest meile, eestlastele, väga tähtis ja õpetlik on: ta näitab, kuidas arwuliselt väikese, kuid ideaalselt õpetatud ja organiseeritud sõjawäega, kellel kõrge waim ja kindel usk oma juhi sisse, võib kümnekord suuremat waenlast otsustawalt lüüa. Wabadussõjas tuli ning tulewikus tuleb meil alati sarnases olukorras sõdida, sest kõik meie võimalikud wastased saawad kahtlemata meist arwuliselt suuremad olema. Ent õpetus, waim, usk oma jõu ja juhi sisse ning julgus kindla organisatsiooni juures annawad alati wõidu, seda tõendab ajalugu ja käesolewal juhtumisel käsitletud Narwa lahing.

Arwustades väikearwulise Rootsi armee wõidu ja suure Wene wäe lüüasaamise põhjusi, leiame, et kuiwõrd hästi oli Rootsi armee organiseeritud ja õpetatud, niiwõrd puudus kindel sisemine organisatsioon ja õpetus Wene wäes. Juba Narwa linna piiramise algusel kannatasid wenelased suurtüki laskemoona puudust. Wene juhtidel-wäljamaalastel polnud mingit autoriteeti oma wägede ees, wõõramaa juhid ei tunnud oma käsualuste omadusi ja ei osanud neid omadusi kasutada; käsualustel puudus igasugune usk „sakslaste“ wastu, keda südamest wihkasid. Populaarset Peetrit polnud otsustawal silmapilgul oma wägede keskel. Roots-lased, kellel tol ajal Euroopas wõitmata wägede kuulsus oli, olid oma noorest hulljulgest kuningast waimustatud — „kus kuningas, säääl wõit!“ hüüdsid roots-lased. Ja nende kuningas oli alati nendega: rännakul magas ühes soldatitega külmand wälja

pääl, sadul pää all; lahingus oli oma polkude ees säääl, kus surm omale rohkem ohwreid nõudis. Paistab silma Wene oskamattus maastikku kasutada, millel lahingus ülisuur tähtsus: arusaamata põhjustel jätsid wenelased oma kindlustatud wõõ tsentrumi ette ümbruskonna üle walitsewa kõrge Hermamäe, kust nende seisukohad otse-kui peopesa pääl. Kontr- ja circumwallatsioonliinide waheline riba oli nii kitsas, et ei wõimaldanud ei manöwreerimist, ega isegi abiandmist naaberosadele. Omale seljataha jätsid wenelased soo, kuhu ühtegi teed ei ehitanud; samutigi Narooa pääl oli neil kasutada kõigest üks ujuw sild. Sheremetjewi tugew eelsalk oleks wõinud Rootsi armee Pühajõe õonestee ees mitme päewa pääle kinni pidada ja temale säääl suuri kaotusi sünnitada.

Wiimastes Jaapani ja ilmasõdades wenelastele saatuslikuks muutunud side ja maakuulamise küsimused tegid neile ka käesolewas lahingus kahju. Enne 20. XI. polnud wenelastel mingisuguseid teateid Rootsi wägede suuruselt. Lahingu ajal 20. XI. puudus neil igasugune side tsentrumi ja tiibade wahel; tiiwad ei teadnud, mis sündis tsentrumiga, wasakul tiiwal polnud teateid parema tiiwa saatusest. Sheremetjewi pääülesandeks oli waenlast terawalt silmas pidada ja tema üle teateid koguda; Sheremetjew aga ei osanud seda ülesannet täita, waatamata selle pääle, et tal rohkearwuline ratsa- ning tugew suurtükiwägi käsutada oli. Pühajõe sündmustest tema isegi ei teadustanud ülemjuhatajale ja wiimasele üsna ootamata taganeb Narwa linna alla. Wahiteenistus seisis wenelastel niiwõrd nõrgal alusel, et rootslastel läks korda enne lahingut Wene wallikraawi laiust ja sügawust äramõõta. Lahingus 20. XI. olid kõik Wene osad wallidele paigutatud; neil polnud mingisugust reserwi, mida oleks wõinud otsustawal silmapilgul tulle saata.

Kaarlil selle wastu oli küll wähearwuline, kuid suurepäraselt õpetatud ja paljudes lahinguis karastatud, hää organisatsiooniga ja osawate juhtidega sõjawägi. Waim tema wäes oli eeskujulik. Enne lahingut sõitis Kaarel oma wäeosa ülematega isiklikult waenlase seisukohtade maakuulamisele, seadis ise ja ise wiis lahingu plaani läbi, selle juures täiel mõõdul ootamattuse printsiipi kasutades. Isegi tormiline wihma- ja lumesadu muutub temal tähtsaks teguriks wõidu saawatamises.

• Sellest tuligi, et 8.000 rootslast häwitasid 80.000-se Wene armee.

G. L e e t s.

Leheküljed wabadussõjast.

(Järg)

Tartust Petserini.

Hädaoht aga ei olnud mitte sugugi veel möödas. Et Tartusse ainult kaks kuni kolmsada soomusrongimeest ja Kuperjanowi partisaani sisse tungisid, siis ei olnud loomulikult mitte võimalik otsekohe enamlasti taga ajama hakata. Waja oli osa mehi linnas korda pidama jätta, teine osa, soomusrongid, liikusid Elwa poole, kuna aga Wõru-Petseri teed peaaegu kaitseta jäid. Seda märkasid enamlased otsekohe ja hakkasid endid Reola mõisa all koondama. Nähtawasti oli neil kindel plaan wastupääletungimisele asuda ja Tartut uuesti wallata.

Ja kui 16. jaanuaril 1919 a. meie wäeosa, nimelt Tallinna kaitsebataljon, pärastine 8. polk, Reola mõisa piirkonnas pääletungimisele asus, et enamlasti wähe Tartust kaugemale lüüa, siis muutus lahing päris ägedaks ning kestis hilja õhtuni. Tagajärg oli see, et enamlased Reola mõisa õõseks kindlasti oma alla wõtsid, meie mehed oma ainukese suurtüki, küll ilma lukuta, waenlasele olid sunnitud jätma ning Ülenurme mõisa alla tagasi tulema. Lahing oleks wahest meile veel halwemini lõppenud, kui mitte 2. jalgwäe polgust abi õigel ajal kohale ei oleks jõudnud ja taganejaid julgustanud.

Meeleolu sel puhul oli wäga wilets, seda rohkem et meil ka üle paarikümne haawatu oli. Kogu õo walitses linnas sõjameeste keskel ärew olek. Ei olnud naljaasi—enamlasti uuesti linna lasta. Oli juba ette arwata, missugune tapmine ja rüüstamine siis linnas alganud oleks. Mäletan sõdurit, kes lahingwäljalt õhtu pimeduses suurtükihobustega linna sõitis ja küsimuse pääle wastas: „Kõik on lõppenud, meie mehed taganewad. Ka meie ainuke suurtükk jäi waenlase kätte.“

Järgmisel päewal wara hommikul algas lahing uuesti. Nüüd oli ka teine jalgwäe polk juba täiesti järele jõudnud ja asus ühes Tallinna kaitsebataljoniga Reola mõisast waenlase wäljalõõmisele. Teise polgu teise bataljoni ülesanne oli pahemalt tiiwalt Reola mõisa pääle minna, mille waenlane eelmisel õhtul oma alla oli wõtnud, kuna Tallinna kaitsebataljon otse Reola mõisa pääle pidi tungima. üks osa 2-se jalgwäe polgu bataljonist tungis waenlasele seljataha hiilides Wana-Kuuste mõisas asuwa waenlase suurtükiwäe pääle, kuna teine osa Reola mõisa pääle liikus. Enam-

lastele nähtawasti tuli hoop täiesti ootamata, sest suurtükiwägi taganes Wana-Kuuste mõisast suure kiirusega. Pärast seda oli ka Reola mõisa saatus otsustatud, enamlased taganesid üks osa Petseri, teine Wõru poole. Samu teid mööda hakkasid ka meie wäeosad neile järele liikuma, 2. jalgwäe polk Petseri ja Tallinna kaitsebataljon Wõru suunas.

Petseri sihis taganes waenlane, kui ma ei eksi 85. kütipolk, ida poole Wõnnu piirkonda, kuna 2-se polgu osad Wõnnu ümbrusse asusid, säält maakuulamise kuni 26. jaanuarini waenlase raiooni ette wõttes, misjuures sagedasti palju wange wõeti, mõnikord 50 mehe ümber, sest waenlase wäeosa meeoleolu oli täiesti langenud ja punawäljalased tulid hää meelega wangi.

27. jaanuaril 1919. a. hakkas Petseri grupp Wõnnu piirkonnast Petseri sihis edasi liikuma. Tema ülesanne oli Petseri raudteejaama ja alewit oma alfa wõtta ning sellega ühendust Pihkwa ja Walga wahel läbi lõigata. Edasitungimine edenes meile täiesti õnnelikult. Ainult Moisekatsi, Äkste ja Kärsa juures katsus waenlane tugewamini wastu panna. Neist kohtadest wäljalööduna taganes ta aga wahetpidamata peaaegu kuni Petseri piirkonda, ilma mingisuguse suurema wastupanekuta andis wangi ja jättis suurel arwul iga-sugust warustust meie kätte. Meie wäeosad olid kogu aeg waenlase kannul ja ei lasknud teda minutikski silmast.

Wangide arw ulatas üle 1000. Saadi üle 1000 püssi, mitusadatuhat padrunit, wäljakööke ja iga-sugust muud kraami ning warustust. Kõik see oli päris õnneks meile. Wangidelt waheteti paremad sinelid, saapad j. n. e. püssid jagati neile wälja, kel puudusid laskeriistad, padrunitest saadi laskemoona, millest puudus oli, ja wäljakööki wõidi nüüd paremini toidu keetmiseks tarwitada, sest enne oli 2—3 roodu pääle üks wäljaköök.

Ühel ajal Petseri grupiga tungis ka Wõru grupp wahetpidamata Wõru teed edasi, kuid leidis tugewama wastupaneku, sest sel sihil wõitlesid mõned punased Läti wäeosad. Tee Wastseliina raudtee jaamast Põlwa pääle oli aga täiesti waba. Seda tarwitaski waenlane, saatis Pihkwast

enne kui Petseri raudteejaam veel ära lõigatud oli, esheloniga ühe polgu jalgwäge Wastselliina raudtee jaama, laadis selle sääli wälja ja hakkas Tartu sihis edasi tungima. Nii Petseri kui ka Wõru grupil ei olnud sellest waenlase liikumisest kõige vähematki aimu. Meie wäejuhatusel wäeosa sellele teele panna ei olnud, ja sellepärast wõis ka waenlane kiiluna sisse tungida, seda rohkem, et Petseri grupi roodud ainult Petseri raudtee jaamast 8—3 wersta eemal seisid. Waenlane oleks wõinud wahest suurt kahju meile teha ja paanikat sünnitada, kui mitte talumehed 2-se jalgwäe polgu ja Paide kaitsebataljoni staapi (esimene neist asus sel korral Moisekatsi mõisas) ta liikumise üle teateid ei oleks toonud. Neid teateid saades saadeti otsekohe waenlasele Paide kaitsebataljonist mõned roodud ühes poole batারেiga wastu, kes ta laiali peksid.

Üks osa sellest laialiöödud waenlase polgust taganes üle 2-se jalgwäepolgu staabi ja ta bataljoni wahelise maariba, kus ainustki meie sõdurit ei olnud, Peipsi järwele, kuna teine osa arwatawasti Wastselliina mõisa poole liikus. Nimetatud waenlase liikumine sundis meie roodusid, kes 1. weebruaril ainult mõni werst veel Petseri raudteejaamast eemal olid, wähe tagasi tõmbuma. Kui seisukorras orienteeritud oldi ja maa kuulamise läbi kindlaks tehti, et Wastselliina poolt enam hädaoht ei ähwarda, hakkasid 2-se jalgwäe polgu roodud uuesti Petseri raudteejaama ja linna päale liikuma. Siin olid Petseri raudteejaama ja linna pärast esimesed tõsisemad wõitlused. Enamlased katsusid kõik omad jõud, mis neil tookord Petseri raionis käepärast olid, kokku wõtta, et seda looduse poolest kindlat kohta oma käes pidada ja sellega Walga-Pihkwa raudteed waba hoida, mis Wõru ja Walga ümbruses opereeriwatele enamlaste wägedele loomulikult wäga tähtis oli. Kuid 2. jalgwäe polgu roodud murdsid siin waenlase wisa wastupaneku ja lõikasid raudtee veel enne ära, kui Walk ja Wõru meie wägede kätte olid langenud. Sellega oli kõige otsekohesem tee Wenemaale läbi lõigatud ja ühtlasi ka oli ühendus Wõru ja Walga gruppidele wäga raskendatud.

Kõige ägedam oli wõitlus Petseri alewi pärast, sest see seisab kõrgustikul, kus waenlasel wäga, hääd ja kindlad seisukohad olid. Kogu päew 3. weebruaril kestis lahing. Wahel töötasid 10—15 kuulipildujat korraga, kuna meie suurtükid tulid waenlase batಾರೆile ja seisukohtadele andsid. Warsti sunniti tema batಾರೆi waikima ja taganema. Waenlase jalgwägi jäi aga kunni õhtuni oma seisukohtadele. Õhtuks oli siiski

üks meie rood juba üle raudtee ja hakkas waenlast küljelt ähwardama. Pimedada tulekuga jäi lahing aga pooleli

Järgmisel hommikul wara algas see uuesti, kuid waenlane enam kaua wastu ei pannud, waid põgenes suure rutuga paaniliselt Petserist wälja; linn langes kell 10 hommikul meie wägede kätte. Pärast seda sõitis veel waenlase soomusrong jaama lähedusse ja tegi dessandi. Meie batಾರೆi sundis aga rongi warsti oma tabawa tulega Pihkwa poole taganema.

Lahingud Petseri raudteejaama ja alewi pärast olid esimesed werisemaist meie wägedele, kuid ühtlasi ka karastawad. Teiste seas langesid ka kolm üliõpilast: Ostrat, Mann ja Tamberg, kuna üliõpilane Ruus haawata sai ja wangi langes, kus teda juba paar kord mahalaskmisele oli wiidud. Meie wäed oma kiire pääletungimisega wabastasid ta enamlaste timukate käest. Ka kaks ohwitseri, alamleitnant Toss ja leitnant Weinberg, kes oma julguse ja wahwuse poolest wäga lugupeetud polgus olid, langesid Petseri all waenlase kätte. Esimene neist sai surma, kuna teine mitme kuu järele Lätimaale üle frondi meie sõjawäkke tagasi põgenes.

Petseri waldamisega algas lühike seisak edasiminekus. Esmalt oli waja korraldada ning formeerida oma wäeosasid ja maad kuulata, et teha kindlaks waenlase seisukohad ja jõudude suurus. Oli ka hingetõmbus pärast seda kiiret edasiminekut hädasti waja. Päale selle tuli oodata, millal soomusrong Walgast Petseri jõuab, mis aga nii ruttu ei jõudnud, sest enamlased olid Walga-Petseri teel palju sildu purustanud, mis kõik parandamist nõudsid. Ilma soomusrongita aga edasi tungida oli wõimata, sest waenlase oma seisis kogu aeg wõitluswalmis.

Pea ühel ajal Petseriga langesid ka Walga ja Wõru linnad meie wägede kätte.

Meie wäeosade meeoleolu kõigi nende linnade waldamise puhul oli ülew ja rõõmus. Räägiti kogu aeg wõitlustest waenlase üle ja oldi waimustatud neist, kuigi tuli sagedasti kannatada nälga ja külma. Sest warustus oli veel wäga kehwa ja teiseks ei olnud söögimoona järelewedamine nii hästi korraldetud, et igapäew korralikult kõik roodud woorist toidu kätte oleksid saanud. Ka kohalikkude elanikkude käest oli raske midagi saada, ja mida sügawamale Setumaale, seda wiletsamaks läks lugu selle poolest. Sellest kõigest aga ei hoolitud, waid kannateti ja aeti selle piskuga läbi, mis saadawal oli.

Olles waesed, olid setud meie wäeosade wastu weel waenulikud, kuigi see just otsekohe ei awaldunud. Setud ei tulnud üttelema, kus waenlane asub ja mis ta teha mõtleb, nagu eestlased seda Eestimaal tegid; küll aga wastuoksa,

nad lõikusid telefoni traatisid katki ning käisid waenlasele teateid meie wägede suuruse ja seisukohtade üle wiimas. Nii mitmedki neist langesid sellepärast raske karistuse alla.

J. Alt.

1. VII
18. VI 1917...

(Muljed Eesti sõjawäe rajamise ajast).

Wiis saatusrikast aastat tagasi nägid Tallinnas wana „Estonia“ teatri seinad rohkearwulist ja kirju peret. Siin olid esitetud kõik sõjawäeliigid oma kirjude mundritega. Kõlas läbi elawa kõnekõmina kannuste ja mõõkade klirin. Kirju oli õlalappide kogu, alates kullastest ja hõbedastest ja lõppedes lihtkaitsewärwilistega. Wilksatasid tumedad meriwäelaste ülikonnad ja walged halastajadõdede pääkatted; särasid ordenid ja akselbandid...

Elaw liikumine ja üllatawad kokkusaamised sõpradega, sugulastega, keda aastate kestwusel ei oitud nähtud. Oldi ju laiali pillutud üle laia Wenemaa.

Marseljeesi helidel awatakse esimene Eesti sõjawäelaste kongress. Sellele järgneb pühalikult: „Mu isamaa mu õnn ja rõõm“ esimese Eesti polgu orkestri poolt M. Lüdigi juhatusel.

Kõik tunnewad silmapilgu ajaloolist tähtsust. See on esimene Eesti rahwa esitajate kogu: siin on esitetud kõik meie wahwamad kodumaa pojad, keda sõda ära wiinud kodumaalt tuhandete wers-tade taha.

Siin wiibiwad 200 esitajat, kes ilmunud kõigist raskustest hoolimata, sest kongressi pidamiseks keeldus pääminister Kerenski luba andmast.

Algawad soojad terwitused ja korduvalt wäri-sewad aknad hoogsatest hurraa-hüüetest.

Muuseas terwitused Ukraina sõjawäelastelt, mis iseäranis waimustetult wastu wõetakse.

Kongressil on tähtsad küsimused harutada, mis Eesti sõjawäe rajamisega ühenduses.

Wiis päewa kestab kongressi töö. Kuulatakse ära algatajate tegelaste aruanded, mis üksmeel-selt wastu wõetakse; asetatakse Eesti sõjawäelaste organiseerimise töö kindlale alusele, mooduste-takse kõrgem keskorgan'satsioon Ülemkomitee näol ja lahendatakse palju teisi küsimusi. Otsused tehakse ühehäälselt, ehk küll ka juba mõnelt poolt kuuldawale tulewad äärmised pahempool-sed lahkeliid, mis aga poolehoidu ei leia.

Esimene Eesti sõjawäelaste kongress oli kodu-maa kohta ajaloolise tähtsusega. Kongressi otsused andsid tugewa tõuke rahvuslikule liikumisele, näidates, et meie rahwa laialipillatud liikmeis püsib sügawalt tugew rahwustunne ja walmisolek wõidelda kodumaa eest.

Kongressile eeldus raske ja waewarikas 1. polgu asutamine, kus tuli wõidelda meie kodu-maa pinnal sooja pesa leidnud rewolutsioonilise ja taltsutamatu Wene massiga, kes moodusteta-wais Eesti wäeosades nägi hädaohtu oma pe-sade julgeolekule. Alati prowokaatorlist tegewust Eesti polgu wastu, teda kontrrewolutsiooniliseks tembedades ja tema ärakaotamist nõudes.

Ennastsalgawa tööga suudeti koondada ko-guke rahwustundega isikuid 1. polku, kes aga sunnitud on lahkuma Tallinnast, asudes Rak-werre, et hoiduda ähwardawaist weristest kokku-põrgetest kindluse garnisoniga. Rakweres aga awanes soodsam võimalus edaspidiseks tööks.

Suurema arwu Eesti sõdurite kogumine kon-gressi puhul ajab kohalikud wenelased ärewusse. Ja kindluse komandandi poolt kutsutakse mind ühes ltn. Wildenau'ga seletust andma.

Komandandilt kuuleme — kohalikul nõuko-gul olla andmed salga Eesti sõdurite kogumisest Tallinna, et korda saata „riigipööret“. Tutwus-tetud kongressi kawaga, rahustab komandant nõukogu. Kongress möödub wahejuhtumisteta.

Wiis aastat on möödas. Aastad, mis annud kodumaale wabaduse ja iseseiswuse. Unistused, salajased lootused, mis awaldusid kongressi kõne-lejate sõnus kinnisel koosolekul sõjawäe orga-niseerimise küsimuses — on saanud reaalseks faktiks. Ja esimesel Eesti sõjawäelaste kongres-sil kindlale pinnale asetatud jõud — Eesti rah-wawägi — on nende unistuste saawutaja ja ellu-wiija. Ta jääb igawesti nende kaitseks walwele.

G. Lagus.

Wastutaw toimetaja: Kindralstaabi polkownik N. Reek.
Wäljaandja: Kindralstaabi Walitsus.